

חומש בין קריאה למקרה

חז"ל קראו לחומש ויקרא "תורת כוהנים". גם שמו הלועזי, בעקבות היוונית והלטינית, הוא "לויטיקוס", ספרם של לויים (והלוא הכוהנים, צאצאיו הישירים של אהרן, היו כולם לויים). כך יאה לו, לחומש שאנו מתחילים לקרוא השבוע. כידוע, להבדיל משכניו החומשים שמות ובמדבר, הסיפורים מועטים בו ורבים בו הדינים; והללו בחלקם הגדול נוגעים לכוהנים: לעבודתם במשכן ובמקדש, ולטהרתם.

לעומת זאת, השם המקובל, "ויקרא", נראה אקראי. התמזל מזלה של המילה הזו והיא הראשונה המופיעה בחומש, ולכן כולו נקרא בשמה. לכאורה אין קשר בינה לבין הנושאים שהחומש עוסק בהם. בעמודים אלה אבקש לטעון שלא כך הוא. יש קשר מהותי בין המילה ויקרא לבין המסר הכולל של הספר.

קצה החוט נמצא במסורה: האות א' במילה ויקרא, בפסוק זה בספר התורה, היא "אל"ף זעירא": היא נכתבת בקטן, כאילו קיומה מעורער. המילה שנכתבת באותיות רגילות היא אם כן "ויקר", שפירושה "הוא נתקל ב-", "הזדמן לו". לעומת "ויקרא", שעניינה זימון, פגישה שנערכת לבקשת אחד הצדדים, "ויקר" מרמזת לפגישה מקרית.

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

חז"ל, ברגישותם לדקויות התורה, הבחינו בהבדל בין הקריאה למשה שבראש חומש ויקרא, לבין התגלותו של ה' לנביא האלילי בלעם, שבה נקט המקרא לשון "ויקר" בלי א' כלל. כך אומר המדרש:

מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העולם? ... רבי חמא בר חנינא אמר: אין הקדוש ברוך הוא נגלה על אומות העולם אלא בחצי דיבור, כמה דתימר "ויקר אלהים אל בלעם" (במדבר כג, ד). אבל נביאי ישראל בדבור שלם, שנאמר "ויקרא אל משה" (ויקרא א, א).¹

אצל רש"י הדברים נוקבים יותר:

"ויקרא אל משה": לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה, לשון חבה, לשון שמלאכי השרת משתמשים בו, שנאמר "ויקרא זה אל זה" (ישעיה ו, ג). אבל לנביאי אומות העולם נגלה עליהן בלשון עראי וטומאה, שנאמר "ויקר אלהים אל בלעם".

בעל הטורים, בפירושו לתורה, מתקדם צעד נוסף, וקושר זאת לאל"ף זעירא:

א' דויקרא זעירא, שמשה לא רצה לכתוב אלא "ויקר", כדרך שנאמר בבלעם, פאלו לא נראה לו השם אלא במקרה. ואמר לו הקב"ה לכתוב גם באל"ף - וכתבה קטנה.

דבר בעל חשיבות רבה נרמז כאן. כדי להמשיך ולרדת לעומקו אני מציע להציץ בקצהו האחר של חומש ויקרא, קרוב לסופו. בפרשת

בחוקותי נמצאת אחת משתי הפרשיות המבהילות ביותר בתורה: פרשיות התוכחה (השנייה נמצאת בפרשת כי תבוא בספר דברים). הן מונות סדרה ארוכה ואיומה של קללות שיבואו על עם ישראל אם יפר את בריתו עם ה'. למשל:

... וְהִבֵּאתִי מִרְדָּךְ בְּלִבְכֶם בְּאַרְצַת אֲבִיכֶם, וְרָדַף אֹתָם קוֹל עֵלָה נִדְף וְנָסוּ מִנְּסַת חָרֵב וְנִפְּלוּ וְאִין רָדַף... וְאֶבְדְּתֶם בְּגוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֲבִיכֶם (ויקרא כו, לו-לח).

הקללות מחריפות בהדרגה, וכל אחת מוזעזעת מקודמתה - ובכל זאת, הפרשייה נחתמת בזיק של נחמה:

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב, וְאִף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק, וְאִף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזָכֹר, וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר... וְאִף גַּם זֹאת בְּהִיוֹתְכֶם בְּאֶרֶץ אֲבִיכֶם לֹא מֵאַסְתִּים וְלֹא גַעַלְתִּים לְכַלְתֶּם לְהַפִּיר בְּרִיתִי אִתְּכֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רֵאשִׁנִּים, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִית לָהֶם לְאֱלֹהִים. אֲנִי ה' (שם, מב-מה).

מילת המפתח בפרשיית התוכחה היא "קרי". היא מופיעה שם, כדרכן של מילות מפתח רבות בתורה, שבע פעמים בדיוק. הנה שתיים מהפעמים, בקטע לדוגמה:

וְאִם בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי - וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַמַּת קָרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אִף אֲנִי שְׂבַע עַל חַטָּאתֵיכֶם. (שם, כז-כח)

מה פירוש המילה? אני נוטה לסבור שעניינה הוא נגדיות, אך המפרשים² מציעים עוד אפשרויות רבות. אונקלוס תרגם "קשיו",

לשון קושי. רב סעדיה גאון סבור שעניינה "קרי". רשב"ם מסביר אותה כ"מקרה ולא תדיר, כאדם שאינו הולך תדיר אצל בוראו". אבן עזרא מזכיר כי "אמרו רבים שפירושו גבורה וניצוח, כאיש שיחזק לכו ולא יפחד למען שלא ינוצח" ודוחה פירוש זה. רש"י מצטט את מנחם בן סרוק המדבר על "הוקרת רגליים". רש"י עצמו, וכמוהו אחרים, סבור ש"קרי" קשור, בדרך זו או אחרת, ל"מקרה". הרמב"ם אף מדבר על כך בהקשר הלכתי:

מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הציבור, שנאמר "על הצר הצרר אתכם - והרעתם בחצוצרת" (במדבר י, ט). כלומר כל דבר שיצר לכם ... זעקו עליהן והריעו. ודבר זה דרך מדרכי התשובה הוא: שבזמן שתבוא צרה ויזעקו לה ויריעו, יידעו הכול שבגלל מעשיהם הרעים הרע להן ... וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם.

אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו "דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרוא נקריית" - הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להידבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה וצרות אחרות. הוא שכתוב בתורה "והלכתם עמי בקרי - והלכתי עמכם בחמת קרי". כלומר כשאביא עליכם צרה, כדי שתשובו, אם תאמרו שהוא קרי, אוסיף עליכם חמת אותו קרי.³

בעיני הרמב"ם, הקללות שבפרשת התוכחה אינן עונש גרידא. לא ה' יגרום לעם ישראל לסבול, אלא בני אדם אחרים; ה' רק יסיר מהם את הגנתו. עם ישראל יצטרך להתמודד עם העולם לבדו, מחוץ למקלט כנפי השכינה. זוהי, סבור הרמב"ם, מידה כנגד מידה. אם ישראל יאמינו בהשגחה עליונה, הם ייהנו מברכתה

היהודי מעידה על נוכחות אלוהים בקרבנו; עמדו על כך, ותיארו זאת ברהיטות, אפילו הוגים שאינם יהודים כגון פסקל, רוסו וטולסטוי. אחרת, איך יכול היה עם כה קטן, פגיע וחלש לשרוד ולומר, אפילו כיום, לאחר השואה, שעם ישראל חי? וממש כשם שההיסטוריה היהודית איננה רק מקרה, כך גם אין זה מקרה שהמילה הראשונה בספר שבמרכז התורה היא "ויקרא".

להיות יהודי פירושו להאמין שמה שקורה לנו, כעם, הוא קריאתו של אלוהים אלינו; הקריאה להיות ל"ממלכת כוהנים וגוי קדוש".

סביב שולחן שבת

1. מדוע נדרשת ענווה כדי לשמוע את קריאת ה'?
2. חשבו על מאורע כלשהו בחייכם. האם אתם יכולים לראות אותו מנקודת ראות אחת כמקרה, ומנקודת ראות אחרת כקריאה מה' מה משתנה כשאתם משנים את נקודת המבט?
3. הרמב"ם מלמדנו שאם אנחנו מאמינים שהמקרה שולט בחיינו, ה' יותיר אותנו ביד המקרה. האם לדעתכם האמונות שלנו מעצבות בדרך זו את המציאות שלנו?

של ההשגחה הזו. אבל אם הם יסברו שההיסטוריה היא אוסף מקרים, שהיא "שקית אשפה של התרחשויות אקראיות שנקרעה ונתפזרה ברוח" כניסוחו של ג'וזף הלר⁴ - הם אכן יימסרו לחסדי המקרה. והיות שהם אומה קטנה וחלשה, אפשר לשער שהמזל לא יאיר להם פנים.

עתה נוכל להבין את פשר הקשר בין תחילת חומש ויקרא לסופו. התורה מאירה לעינינו אמינות רוחנית עמוקה. ההבדל בין "מקרא" ל"מקרה", בין "קרא" ל"קרה", בין ההיסטוריה כקריאה מאת הקב"ה לבין ההיסטוריה כשרשרת אקראית וחסרת כיוון של מאורעות, הוא ההבדל הבלתי-נשמע שבין א' לה', שני הגאים הנשמעים זהים כשהם באים בסוף המילה (לא' יש כאן משמעות רבה: זו האות הראשונה בסדר האלפבית, האות הראשונה בעשרת הדיברות, ה"אנוכי" של אלוהים).

האות א' שבסוף המילה "ויקרא" היא א' נחה. היא כמעט שאינה נשמעת. היא נכתבת כאל"ף זעירא: כמעט שאינה נראית. אל תצפו - רומזת לנו התורה - שנוכחותו של אלוהים בהיסטוריה תהיה תמיד ברורה ובלתי משתמעת לשתי פנים כפי שהיה ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף. בדרך כלל היא סמויה, והאבחנה בה תלויה ברגישותנו. מי שמתבונן יראה אותה. מי שמקשיב ישמע אותה. אבל קודם כול יש להתבונן ולהקשיב. אם תבחרו לא לראות ולא לשמוע, ה"ויקרא" יהפוך ל"ויקר". הקריאה תהיה בלתי נשמעת. ההיסטוריה תהיה מקרית.

תפיסתה של ההיסטוריה כמקרית יכולה להיות תפיסה עקבית. מי שמאמין בה ימצא שפע נתונים שיצדיקו אותה. אם תאמינו שההיסטוריה מקרית - אומר ה' בפרשיית התוכחה - היא תהיה מקרית. אבל האמת היא אחרת. ההיסטוריה של העם

1 ויקרא רבה א, יג.
 2 כולם בויקרא כו, כא, הפסוק שבו מופיעה המילה לראשונה בפרשיית התוכחה.
 3 משנה תורה, הלכות תעניות א, א-ג.
 4 ג'וזף הלר, גולד שווה זהב, מאנגלית: דוד נגב, תל אביב: זמורה ביתן מודן, 1981, עמ' 64.